

birleşik bir halde kullanılırdı (mk. ايشبو işbu [aşl + اوڭ oş + bu], ايشبوyle iş-böyle § 330 [1], اوڭ su [2], اوڭ sol [3] ve zarf olan ايشمدى [4] § 396).

«işte kelimesi: اوش oş ile دا da nidasından vücade gelmiştir ki, bu kelimenin eski imlâsı olan اوڭدا oş-da da bunu gösteriyor.

1042. Teklifsiz konuşmalarda işte yerine *na* «prend, voilà» nidası kullanılır:

Ml.: نا bir غروش دها *na bir karuş daha* «tiens encore une piastre».

Bu edat Leh dilinde ve (Bulgarca, Sırpça, Romence, Rumca «yeni Yunanca» gibi) Balkan dillerinde bol bol kullanılır:

Eski Osmanlıca'da aynı mânada olarak ما ma me [5] edatı da kullanılırdı ki, bunun kelâmda muayyen bir yeri yoktu.

Ml.: ما ايشبو صوبله آبدست آل *me işbu sa-ytle abdest al* A.U.E «tiens prends une ablution avec cette eau» (Halûtgât-ı Şâhî, yap. 41 V°).

ما موكتوردوم *su g'e-tür-dü-m me* A.U.E «j'ai apporté de l'eau» (Aynı eser) [6].

Yine mk. MENINSKI, *Inst.* I, 255; BIANCHI «kelimesi altında, RADLOFF, IV 1935: ma, ve 2066: mä; *Div. L. T.*, III. 160 ل ve ما.

1043. دی di veya ده de nidası ayrı olarak seyrek kullanılır, ve gösterilen bir şeyi pekiştirmeye yarar. İşaretçi «demonstratif» şu kelimesinden evvel gelerek uzak şeyleri göstermekte kullanılır.

Ml.: ده شو آدم *de şu adam* «cet homme là-bas».

Mk.: *haydi* (§ 1032); *işte* (§ 1041) ve *imdi* (§ 1044) veya ده ايشمدى *de imdi*, دی *de* veya ده ده *del del* suretinde tekrarlı olarak evet, şüphesiz «oui! certes» mânasına gelir.

İHTAR. — Bu edatın eskiden bir boğazlı konsonu vardı; mk. uranha lehçesinde *tâ* ve Altay lehçesinde *tigi* ki, işaretçi olarak kullanılır; zarf ve zamir rolünde (aynı mânâ ile). Bu boğazlı konsonun izleri *şimdi*, *imdi* kelimelerinin çeşitleri olan *imdik* (§ 1044)

[1] Mk. ايشبو-دا iş-bun-da işte burada «ici» (1426 yılı yazmaları; yap. 66);

ايشبو-دا-لايىن iş-bun-ca-layın işte böylece «ainsi» (aynı yer yap. V° 110);

ايشبوyle iş-böyle işte böyle «ainsi» (BjBL. Nat., T. F. A. 87, yap. 17). (Bu kelime arap harfli yazılışında harekelidir. A.U.E) J. D.

[2] Bu kelime, oş o suretindeki bir birleşik kelimenin başındaki o su gitmekle hasıl olmuş görünüyor. Mk. oş bu. A.U.E

[3] Bu da oş oş suretindeki bir birleşik kelimenin başındaki o su düşmekle hasıl olmuş görünüyor. Mk. اوڭال oş al (oşal şecerei türkiye) ki işte o mânasında olup buradaki al, oş un bir çeşididir. Nasıl ki al ın bir başka çeşidi de an dır: an-*ar* gibi. A.U.E

[4] Bu da oş imdi suretindeki bir birleşik kelimenin başındaki o düşmekle hasıl olmuştur. Mk. هوش imdi (= h) oş imdi). A.U.E

[5] İşte mânasındaki na nın çeşidi ma nın ince ahenklişi olan bu me nidası, mânaca gelişerek (m>b değişimiyle) lehçemizin be nidasını vermiş görünüyor. A.U.E

[6] Arap harfli misalde موكتوردوم kelimesi harekelidir. A.U.E

ve *şimdik* (§ 396) kelimelerinde bulunmaktadır. Bu edatı belki de: *ئى* (§ 1000, İhtar) kelimesine yaklaştırmak da caizdir.

Yine mk. Veguier'nin (s. 212 de) *de-ha* «regarde, le voilà» mânadaşı olarak verdiği *teyi-ha* kelimesini de.

(Uzun *ä* li) *tā* ile *tigi* «celai-lā, l'opposé» zamirleri muhtelif Türk dillerinde mutarîf bir surette insiraf ederler.

de imdi tabirine gelince bunun başındaki *de* nin hakikatte *de-mek* filinin emir siygası olması mümkündür [1].

1044. *imdi* kelimesi «donec» mânasıyla bir emir siygasından sonra çoğu zaman uymaca olarak *گ'ل ائدی* *g'el imdi* «viens donec» suretinde kullanılabilirdi gibi, yine bir emir siygasından sonra ona uymaca olmak üzere fakat bu defa kendisinden evvel *خوش* *hoş* kelimesini de almış olarak (bununla beraber şurası da doğrudur ki «pourtant il est vrai que» mânasında da kullanılırdı).

Ml.: *خوش ائدی (خوشمندی) hoş imdi* «c'est bon, attends un peu!» [2].

Bugün bu, *imdi* suretinde söylenir (Mk. Azerce; bk. daha aşağılara) ve bazan ya-

[1] 1426 yılı yazmasında derlenen misallerden böyle bir netice çıkar gibi görünüyor ki, bunda *دی ائدی* *di imdi* daima müfret olan bir fiil ile ve *دیک ائدی* *di-ñ imdi* cemi olan bir fiil ile görülmektedir:

Ml.: *دی ائدی گ'رچکسک بر اولو دیرت کورلوم* *di imdi g'erçek-se-ñ bir ölü diri-l-t gör-e-lüm* A.U.E «voyons un peu, si tu es véridique ressuscite donc un mort» (yap. 173 V°); (Arap harfli misalde *دیرت* kelimesi harekelidir. A.U.E);

دیک ائدی ائدی ائدی اول عذابلی *di-ñ imdi tad-uñ ol 'azab-ları* A.U.E «et maintenant goûtez donc à ces tourments» (yap. 189). (Arap harfli misalde *دیک* kelimesi harekelidir. A.U.E).

Bazan Azerce'de de böyledir: (Ağundof, 173, 174, 210, 245) de *دی کورم* *di gör-em* A.U.E olduğu halde, (s. 275) de emrin cemi olarak *دین کورم* *de-yüñ gör-em* A.U.E dir. Mk. *دی کیدون* *de gid-ün* A.U.E (s, 123, 187), *دی سورون* *de sür-ün* A.U.E (s, 188), *دی ائدی* *de imdi* A.U.E (s, 159, 190).

Bunun aksine olarak *de-yüñiz-di* gibi tabirler de vardır ki, bunlarda *di* şüphesiz ki bir edattan ibarettir. (*Ayyar-i Hamza* s, 81, Verzeichniss). J.D.

Burada bence mevzu olan ikinci *di* lerin (*al-da-mak, ün-de-mek*) gibi isimden yapılan mastarlarda ismi fiil kökü yapan *de, da* cinsinden olması da pek mümkündür. A.U.E

[2] Bu tabiriñ şurada misallerini vereceğimiz (daha başka) kavramları da vardı ki, bunlar daha derinden bir incelenmeye muhtaçtır:

ebvāb-ı ceng-iñ küşād-ı dañi mūşkil ol-duğ-u bî-iştibāh-dır hoş-imdi gayri çäre ne-dir. A.U.E «il est difficile de déclarer (mot à mot: «d'ouvrir les portes de» A.U.E) la guerre, mais alors iyi ama A.U.E) de quel autre moyen disposons-nous?» (*Cevded Paşa Tarihi*, II, 189);

عسکرک حاق معلوم و هر قدر ضابطه و نظاملریته سی اولندیسه دخی و وفق مطلوب نظاملری asker-lik hal-i ma'lūm ve her ne-kadar zābita ve nizām-lar-ın-a sa'y ol-un-du-ysa dañi ber vesf-k-i matfūb nizām-lar-ı müyesser ol-ma-yor hoş-imdi ümüd-imiz munqatī

zıda kendinden evvelki kelimeye bitişik yazılır; گ'el-ındı, bak-ındı bunun *ındık* şekli de bulunuyor:

var ındık «allez done» (VIGUIER, s. 301);

hoş unduk (Aynı yer, s. 318) [1].

İHTAR. — Şark Türkçesinde *āmdi* (*emdi*) (Mk. PAVET DE COURTEILLE, *Tezkere-i Evliyā* s, 77, 93 ve müteaddit yerlerde; mk. Altayca gramer *Gramm. altaïque*, s, 157) suretinde söylenen bu kelime şimdi «maintenant, or» mânasında bir zarftır ki, «temps» demek olan *em* + *di(k)* den yapılmıştır (mk. § 1043) [2] bu kullanımın izleri hattâ şimdiki Osmanlıca'da dahi bulunmaktadır:

Ml.: *imdi siz ne yap-acağ-sınız* A.U.E «et maintenant que ferez-vous?».

Zarf olan *şimdi* ve (halkagzı) *şimdik* (§ 396), bu kelimenin bir türemesidir. Azerce'de *indi* denir:

Ml.: *ne indî ne soñra* A.U.E «ni maintenant, ni plus tard»;
indî-ye-dek A.U.E «jusqu'à présent» (Aynı eser s. 174).

Div. L. T. (I, s. 112) de *imdi* kelimesinin Oğuz lehçesinde *imdi* diye söylendiği kaydedilmektedir.

[1] Bunlara *hayd-ındi* (*haydi indî*) kelimesi de katılabilir. Bir balk şarkışında: *haydîndî haydi güzeli...* A.U.E

[2] Müellif bu kelimeyi *im* + *di(k)* den yapılma diye gösterirken *im* in «zaman» mânasına geldiğini söylüyor; biz ise bunun aslını şöyle görüyoruz (D.L.T, I, 41 de) *im* = parula, işaret; (III, 190 da) *inämäk* = işaretlemek: *in* = işaret mânasında görünüyor. *di* ise *al-da-mak*, *ün-de-mäk* gibi isimden yapılan mastarların kökünü fiil kökü yapan *de*, *da* cinsinden bir ek olsa gerek. Şu halde: *im-di(k)* = işaretlenen (zaman, hal) mânasında mevsufu yerinde kullanılmış bir sıfat ve zarf olabilir. Bir de müellif *hoş imdi* tabirinin başına getirilen *hoş* kelimesini Farsça'dan diye işaretliyorsa da bizce bu kelime bazı cümlelerde bu mânayı okşamasına rağmen, aslında «iyi, güzel» demek olan Farsça bir sıfat olmayıp, umumî mânasıyla öz Türkçe «işte» mânasındaki *oş* kelimesinin > h değişimli bir çeşidi gibi görünüyor. Meselâ:

hoş sen ne yap-so-ñ her kes-t hoşnüd ed-e-me-z-siñ gibi ifadelerde *hoş* kelimesi Farsça «iyi güzel» mânasında değil, *oş* un bir çeşidi olarak «işte» mânasındadır. A.U.E

değil ya şimdiki hal-de ol-duğ-ca nizām bu[-ma-da-dir. A.U.E «on connaît l'état de l'armée. Quelques efforts qu'on ait faits pour la réorganiser, on n'y est pas parvenu(à volonté; A.U.E). *Ce n'est pas que nous ayons perdu tout espoir* (mot à mot: et quand même notre espoir n'est point cessé: A.U.E) et la situation s'est même améliorée (mot à mot: et la situation est à peu près en voie d'amélioration: A.U.E). J.D.

Bu tabir, (oldu mu ya, peki öyle ise, zarar yok) gibi sitem yoluyla söylenilir mânalar da ifade eder. Bunun söylenişi en ziyade *hoş undu* (*hoş undu*) suretindedir. Bk. aşağıda *hoş unduk*.

Hoşundu Ahmed ağa, İstanbul'a g'el-tr-siñ de beni ara-ma-z-siñ (bu kullanım eskidir) A.U.E

1045. *hah* نداء *hah* nidası, tam aranılan şeyin bulunduğunu gösterir. *tamam* «juste, justement» kelimesinin mânadağı.

Ml.: *hah! tamam! tamam!* *hah! tamam! bul-du-m* «voilà j'ai trouvé»;

hah! burada! burada! *hah! bur-da (bur-da)! dur-a-şım* «nous y voici, arrêtons-nous (ici)» [1].

1046. *aman* آمان (*aramca*: emniyet «la merci» demektir) şu mânalarda kullanılır.

1° af dilemede:

Ml.: *aman! bir daha yap-ma-m* «pardon, je ne le ferai plus».

2° Umumiyetle yalvarma, rica ve dileklerde:

Ml.: *aman aman* *aman! aman!* «de grâce»;

aman ricâ ed-er-im öyle söy-le-me «je t'en prie; ne parle pas ainsi»;

aman çocuğ-a bak «surveille l'enfant, s'il te plaît».

Bazan bu rica bir şeyi kabullenmeyip geri çevirmenin kibarca bir tarzı halini alabilir:

Aman efendi-m «voyons, Monsieur!».

3° (Takdir ve tahsin veya nefret ve ikrah, hoşça gitmeyen bir bağlanış gibi) bir duyguda aşitlik:

aman loğum ne a'lâ şey i-miş «Dieu! que le loukoum (nişastalı bir şekerleme) est une excellente chose»;

aman duy-ul-du-k «ça y est, je suis pris» (mot à mot: «on nous a entendu»).

İHTAR — Birçok kimselere hitabedildiği zaman (emir siygasının cemi muhatap son-dalığı ile) *aman-ın* da denir. Mk. § 608 ve 1032, 1° İhtar.

[1] Bu noktaya göre Fransızca tercümesi «il est justement ici, arrêtons-nous» olmak lâzım gelir; yok eğer misal: (hah, istediğimiz yeri bulduk, burada duralım) ise, müellifin tercümesi yerindedir.

Türkçenin bütün çağrı nidaları bunlardan ibaret değildir. Gerek insanlar, gerek hayvanlar için kitap veya halk dilinde daha epeyce çağrı nidaları vardır. Varda, hişt (insanlar için) pisi pisi, hoşt, bili bili, geh geh, diğ, çüş, oha... (hayvanlar için), vs.

Kelimenin ilk hecesindeki kısa veya uzun vokale verilen *vurgu* da Türkçede en çok kullanılan bir çağrı edatı mahiyetindedir. A.U.E

II. DOKUNCALI NİDALAR.

1047. آ (uzun) Ā nidası şaşma, şaşmayla beraber beğenme, sabırsızlanma «sinir-
lenme» bildirir. (Fransızca : «ohl»). Bu edatı آ = α (§ 1021) ile karıştırmamalı.

Ml. : آ بو نه در آ ā bu nê-dir? «ohl qu'est-ce que c'est?»

آ بو نه كوزل آ ā bu ne gūzel at «ohl quel joli cheval!»

آ بو چوق اولدی آ ā bu çok ol-du «ohl c'en est trop».

1048. آي ay nidası şunları bildirir :

1° Acı, ağrı :

Ml. : آي پارماغ-یم ay parmağ-ım «aïel mon doigt»;

2° (Birdenbire ve beklenilmedik bir şeye uğrayış) şaşırma ve korku :

Ml. : آي آي آي ay ay ay [1] akrebl «aïel un scorpion!»;

آي آي آي آي! شوراده بری وار ay! şura-da bir-i var «hal il y a quelqu' un là-bas!».

İHTAR. — Seslenimli «interpellatif» nida olan a da bazan ay manzarasını alır (bk. § 1021).

1049. وای vay nidası esas itibarıyla آي ay ile aynı kavramdadır ki, şunları bildirir:

1° Acı, ağrı :

Ml. : وای آياغم vay ayağ-ım «aïe, mon pied».

İHTAR. — Bu kavrama eseflenme, acıyıp esirgeme mânalarını da katmalı; mk. yazık (§ 1052). Böyle bir haldoki vay dan sonra gelen kelime mefulün ileyh haletini alır.

Ml. : وای حاله vay hâl-im-e (vay; hal-ım-a) «malheur à moi».

2° Tehdit :

Ml. : Tahmas Kal-u k'endi ordu-san-da tellal çağır-t-dı (ki) [2] vay o adam-ın baş-ın-a ki Lâhūr-uñ iç-in-e gir-ib bir para-lık şey tal-a-ya «Tahmas Qoulou a fait cette déclaration par des crieurs à son armée: malheur à celui qui, pénétrant dans Lahor, y dérobera seulement un objet d'un para! (TAMBOURI AROUTINE, s. 32);

آي وای سنك دشدكوك amma vay sen-iñ düş-düş-ün-e A.U.E «mais malheur à toi, si tu tombes!» Asıl mânasıyle: «malheur à ton fait de tomber» (Bibl. nat., A. f. t., 87, yap. 35).

3° Korku ile karışık olsun olmasın şaşma ve öfkelenip darılma :

[1] Bu, böyle tekrarlı olarak da kullanılır. A.U.E

[2] Buradaki Ai, cümlelerin güzel örölüşü iktizasına göre lüzumsuzdur. Bu yazıların sahibi olan Tanburî Arutin'in kim olduğunu bilmiyoruz. Kendisinin tanbur çalan? Arutin isminde bir zat olduğu düşünülebilir ise de Aru-tin, «temiz ruh»? mânasına Türkçe bir kelime olabildiği gibi Ermenice «Artin» ismini de andırıyor. A.U.E

Ml.: *vay siz-mi-siniz* «ahl vous voilà donc» (birine raslandığı zaman sevinç duyulduğunu anlatmak için çok kullanılır);

vay Hâfız Efendi; 'id-îñiz sa'ld ol-sun «Bonjour, Hafız Efendi; je vous souhaite bonne fête»;

vay bu ne-dir? «qu'est-ce que c'est? mon Dieu!»

vay ikrâr ed-iyor-suñ «ahl tu avoues!»;

vay ne hâlt ed-iyor-suñ «tu en dis des sottises.» [1].

1050. *ah!* / «ahl» nidası maddi veya manevi bir acıyı, eseflenmeyi, acıyıp esirgemeyi bildirir.

Ml.: *ah baş-ım* «ohl ma tête!»

ah evvel-den bil-e i-di-m «hélas, si j'avais su dès le début»;

ah evlâd-ım «mon pauvre enfant!» [2].

İHTAR. — Farsça isim (alem) «substantif» olan *آه* ** gibi kullanıldığı zaman göğüs geçirme, iç çekme «sourir» ifade eder (mk. aşağıki bendin ihtarını).

1051. Arapça ve Farsçada'da kullanılan *vah* nidası eseflenme ve acıyıp esirgeme ifade eder (mk. *بازین* § 1052); çoğu zaman tekrarlı kullanılır.

Ml.: *vah vah teessûf et-di-m* «quel malheur! je vous compatis» (yalnız başına *vah vah* kelimeleri fena bir haber alınınca duyulan teessürü ifade etmeye yeter ki, böylesi pek kullanılır);

bi-çâre vah vah vah! ne ol-du ise fakir kız-lar-a ol-du A.U.E «ah, les malheureuses! Ce sont ces pauvres filles qui ont supporté, tout le mal» [3] (MEHMET EFENDİ, *İstanbul'da bir sene*, İncei ay, s. 14);

vah! vah! aļ-da-n-mış-ım «malheur! je me suis trompé» [4].

İHTAR. — *vah* isim (alem) olarak da kullanılabilir.

Ml.: *ah ile vah-lar* «les soupirs» Yine mk. *ای واه* veya *ای واه* *ey-vah* «hélas!» (§ 1026, İhtar; § 1049, haşiye).

[1] *Tezkere-i Evliyâ* adlı uygurca metinde çoğu zaman *a* (veya *â*?) *vay!* nidası kullanılıyor. Mk. *ای وای بک* *ay? vay bañ-a* A.U.E (1426 yılı yazmaları, yaprak, 294).

— Buradaki *vay* ların *a* sı kısa olduğu gibi nidaya aşırılık manası verilmek istenildiği zaman bu *a* az veya çok uzatılabilir. A.U.E

[2] *ah* da böyle az veya çok uzatılabilir. A.U.E

[3] Bu Fransızca tercümeğe göre Türkçesi: «Biçareler! Vah vah vah, ne oldu ise o fakir kızlara oldu» suretinde olmalı idi. Halbuki buradaki ibareye göre kızların ölen anası veya babası için «biçare» deniliyor, ve ne olur ise bu ölümle o fakir kızlara oldu, vah vah vah! diyerek onlara acınıyor. A.U.E

[4] *vah* da böyle az veya çok uzatılabilir. A.U.E

1052. Aşlında (günah etmek, hata etmek mânasına *yaz-mak* mastarından, mk. § 825) günah, ziyan ayıp demek olan یازیق *yaz-ıķ* isim (alem) i واه واه *vah vah* mânadaşı gibi kullanılır.

Ml. : یازیق شو چاره یه *yaz-ıķ şu bi-çāre-ye* «pauvre malheureuse».

Mk. وای *vay* (§ 1049), آ *ah* (§ 1050) ve واه *vah* (§ 1051).

Edebiyat dilinde eseflenmeleri ifade etmek için :

حیف *hayf*, حيفا *hayf-ā(ki)*, الحسوس *efsūs*, دریغ *dirīg*, دریا *dirīgā*, داد *dād*, vs. kelimeleri de kullanılır.

gazık-lar ol-sun da derler. Yine mk. *Inst.* MENİNSKI II. 254 : *pih ne gazık*.

1053. Şairane bir nida olan هیهات *heyhāt* kelimesi Türkçe'de bir şeyin yazık ki ne kadar elde edilemez veya imkân ve ihtimal bulunamaz olduğunu ifade etmekte kullanılır.

Ml. : کندهی شاعر غن اییدیور؟ هیهات! *k'endin-i şā'ir zann ed-tyor? heyhat!* «il s'ima-gine qu'il est poète? hélas (comme il est loin de la vérité «hakikatten ne de uzaklaşmış») A.U.E.

Bu edatın yeri muayyen değildir. Kelâmın icaplarına göre bazan başına, bazan sonuna getirilir.

1054. او! *o!* nidası hoşnutsuzluk bildirir :

Ml. : او! بر این اولادی *o! bu eyl ol-ma-dı* «ohl c'est fâcheux!» mot à mot «cela n'a pas bien été»;

او! نه یاپورسه *o! ne yap-ıyor-suñ* «ohl que fais-tu là?»

Bazan da yalnız (yeni, beklenmedik bir şey karşısında bulunarak) şaşma bildirir.

Ml. : او آرتقه داش فسکی یکیله مشسکه *o arka-daş fes-lin-i yeni-le-miş-sin* «ohl camarade! tu as changé de fez, tu t'es procuré un fez neuf».

1055. اوخ veya اوخ *oh* nidası memnunluk, hoşnudluk, rahat ve ferahlık, bir ağırlıktan kurtulup hafifleme bildirir.

Ml. : اوخ حمد اولسون بوکون ایچیم *oh! hamd ol-sun bugün eyi-ce-yim* «hal grâce à Dieu! je me sens bien aujourd'hui»;

اوخ نه کوزل روزگار اسپور *oh! ne güzel rüzgâr es-iyor* «quel vent agréable il fait!».

İHTAR. — اوخ اولسون *oh ol-sun* tabiri, bilhassa birinin bir sıkıntı veya belâya uğraması yüzünden ve bilhassa bundan kendisini sakındırmak için verilen nasihatların tutulmadığına eseflenerek duyulan sevinci ifade eder (ki Fransızca'da: «c'est bien fait» ile ifade edilir).

1056. او *of* nidası, gayreti gitme, yorulma, fütur getirme veya üzücü bir duygulanmayı ifade eder.

Ml. : او نه کوچ حال ایمش *of! ne güc hâl t-miş* «que c'est donc pénible!»

Kunos'a göre, *ofl* bir şeyi iyi bulup beğenmeyi de ifade eder [1]:

ofl ne güzel şerbet (su, çayır) «ô le délicieux sorbet (l'excellente eau, la belle prairie)» (RADLOFF, *Prob.* VIII, [Kunos], s. 201).

1057. *af* nidası, bir şeye üzülmeye, canı sıkılma, titizlenip sinirlenmeyi bildirir.

Ml.: *af* aman, veya:

af bırak, Allah aşk-ın-a «cesse pour l'amour de Dieu»

af (Meselâ fena bir kokunun verdiği) bir tiksintiyi ifade eder [2].

Mk. *pef* (VIGUIER, s. 212). Eski Osmanlıca'da *möf* [3] de kullanılırdı: ..

yağ kok-u-sın işit-di möf di(=de)-di burn-ın dut(=tut)-dı «ayant senti l'odeur de graisse, il marqua son dégoût en se bouchant le nez» (VAMBÉRY, *Alt. Osm.*, s. 196).

Bu *öf*, *uf*, *of* nidalarını bir sesad olan *üf* ile karıştırmamalı ki, bunun mânadaşı *püf* dür:

Ml.: *söz-üm-e öf dedi san-dı-m ki hayât-ım şem'in-e püf dedi.* A.U.E «elle répondit par un geste de dégoût (*öf dedi*) à mes paroles et il me sembla qu'elle soufflait (*püf dedi*) sur le flambeau de ma vie» (LAMII, *İbret-nâme*, yap. 97).

1058. *yuf* nidası [4] bir şeyin hoş görülmediğini, beğenilmediğini bildirir:

Ml.: *yuf sañ-a «honte à, toi».*

Tükürme sesadları olan *tü*, *tüh*, *ptüh* (ki bunlar pek kabadır) yine beğenmeyişi bildirir [5].

Kunos'a göre de *tüh*, *ptüh* söylenir (orta oyunu: *Büyücü oyunu*) (s. 34, I, 3) [5].

[1] Bu *oh* kelimesinin bir çeşididir ki, *f* si alt dudak üste doğru yuvarlanırcasına çekilerek veya teşdidlenerek söylenir. A.U.E

[2] Bu meselâ *öf*, *bu mutfak sası sası kokuyor* gibi hem maddi bir tiksinimeyi bildirir, hem de *öf*, *o da artık çekilmez oldu* veya biraz aşağıdaki misalde olduğu üzere «sözüme *öf dedi...*» misallerinde olduğu gibi mânevi bir tiksinimeyi bildirir. A.U.E

[3] Müellif bunun söylenişini şüpheli olarak *müf*? diye kaydediyor. A.U.E

[4] Bu kelime (*yuf ol-san ervahına.. aygâşına yuf, hamirine hammârına hem yuf: Rûhi*) suretinde (istihfaf ve tahkir) manasında bir nidadır *h > f* değişimiyle *yuh* sana da derler. Bk. § 1040, haşiye.. A.U.E

[5] *tü*, *tüh* (eskiden: *tüh*, *tfu*) ve bazan kalın ahenkliyle *tü*, *tuh*, *ptüh* suretlerinde söylenen bu nida, tekdir veya tahkir ve terzil için söylenir:

tü (tuh) Allah belası-n-ı ver-sin!

tul utan-ma-z, maskara herif!

Sadece tükürme sesadı olarak *tü* veya kazınıklı tükürme sesadı olarak *hak tü* suretinde de kullanılır: (*hak*) *tü* diye rastgele her yere tükürülmez. A.U.E

[5] Bu kelime *yoğ* kelimesin *yoğ* suretindeki çeşidinden bozma bir başka çeşididir. A.U.E

و یو [1] bir şeyi şiddetle reddetmek için kullanılır:

Ml.: یو بن بوکا یاره ورعم *yō! ben buñ-a para ver-me-m* «non! non! n'esperez pas que je donnerai jamais de l'argent pour cela» [2].

1059. Teklifsizce kullanılan په په *peh peh* (veya پو پو *pōh pōh*, mk. MEN., II. 254: *pōh*) beğenış «bravo» ifade eder (ki bazan alay yerinde de kullanılır).

Ml.: په په نه قدر یکتیت *peh peh! ne-kadar yitit* «bravo! comme il est courageux!»; *peh maşallah.. ne pek ūlim fāzıl adam i-miş* «quel homme savant et vertueux!» (TAMBOURI AROUTINE, s. 31).

Poh poh! kelimesi de bazan tehalükle *medhü sena* «flagornerie» mânasında kullanılır.

Şu kelimeler de beğenme ve teşvik etme mânalarını bildirmekte kullanılır:

آفرین ** *āferin* (halk ağzı: *āferim*);

ما شاء الله *mā-şā-llah* (Arapça'da asıl mânası: Allahın istediği «ce que Dieu a voulu»);

گوریم سی *g'ōr-e-yim sen-i* (mot à mot: «que je te voie»);

زهی ** *zehī* (edebiyat dilinde, bazan alay için).

Ml.: زهی تصور باطل زهی خیال محال *zehī tasavvur-ı bâtil, zehī hāyāl-i muhal* (hey gidi boş düşünce, hey gidi olmayacak hayal. A.U.E) «ô vaines imaginations» (*Hümâyün Nâme*, s. 116).

1060. (Sakın-mak) kendini korumak «se garder» mânasında olan

[1] Müellif (zeyil) kısmında şu kayıtları da ilâve ediyor:

«MENINSKI, *Inst.* I, s. 255 *فی گدر* veya (*Lexicon*) sadece *گدر* *gider-mek* mastarının değişikliği olan *gid-er-mek* mastarının emir-siygasıdır. «apage, interjectio abigentis et detestantis»; fakat biz bu *fi gider* veya sadece *gider* in nida diye kullanıldığı hakkında bir şey bilmiyoruz. A.U.E.

[2] Mk. Kunos'un kaydettiği atasözü, s. 346:

Türk puh puh-dan şehri pepe-den hoş-la-n-ır (Türk, burada köylü mânasına kullanılmış; *puh puh* kelimesi *poh poh*, ve *pepe* kelimesi de *peh peh* olacak ki, bunlar sesad olarak kullanılmıştır. A.U.E).

Eski Osmanlıca'da پوی پوی *puy puy* beğenilmeyiş bildiriyordu (mk. VIGUIER, s. 212):

عورت ایستی پوی پوی نه سوز اولور *avrat eyit-di: puy puy ne söz ol-ur?* «la femme dit: «oh! que dites-vous là?»» (*Kırk Vezir*, s. 46).

(Bu *puy puy*, belki *poy poy* söylenişlidir: A.U.E).

Balkan milletleri aynı mânada olarak *popo* nidasını sık sık kullanırlar. Mk, eski Yunanca'da: ὠ πόποι (bu münasebetle şu garip tesadüfü burada kaydedelim: Eski Yunanca'da: ὠ πόποι ve Altayca'da *attatay*; Altayca gramer «Gr. altaïque» s. 93 ve 262).

bay bay, pay pay nidasına da öteki Türk lehçelerinde değişik kavramlarıyla rastlanmaktadır. J. D.

Bir de «adam sen del» gibi istihfaf ve istihkar mânasıyla kullanılan *bahl* nidası vardır. ykl. *poy poy*. A.U.E

mastarın müfret muhataba emir siygası olan) صاقن ، صاقن *sakın* ve زنهار *zinhār* kelimeleri bir yasağı pekiştirmeğe yarar: «gardez-vous bien de..», «garde-toi bien de..».

Sakın kelimesi cemi halinde bir fiil ile de kullanılabilir:

MI.: صاقن خسته اولمايىكز *Sakın hasta ol-ma-yıñız* [1] A.U.E «gardez-vous de tomber malade».

وارد *varda* (belki *vardı ha*) ve (daha naziki olan) دستور *destur* kelimeleri «savulun; dikkat, dokunmayın, yol verin» «gare, attention, place!» mânalarıyla arabacılar ve hamallar tarafından kullanılır.

Bunların asıl Türkçe mânadaşları olan *sav-ul*, *sav-ul-uñ* (mk. *savul-a*, § 1021, zeyil) daha az kullanılır.

varda-cı «arabanın önünde koşan adam» mânasıdır.

destur kelimesi karanlık bir odaya girerken bâtil bir inanış olarak ecinni korku-sıyla söylenir [2].

Nöbet bekliyen askerler ve muhafızlar «dur orada; buradan geçilmez» «halte-lâ; c'est défendu! on ne passe pas!» mânasına ياشاق *yasaq* kelimesini kullanırlar.

Birini kovmak, baştan savmak için: çek-il, (*hayde*) git, def ol, yık-ıl, cehennem ol, eksik ol [3] emir siygalarını kullanırlar.

Ve nihayet şunları da kaydedelim: yangın var «au feu!», silâh baş-ın-a! «aux armes!», at baş-ın-a! «à cheval!» [4].

[1] *Sakın* kelimesinin «korkarım ki» «j'ai peur que» gibi bir kullanılışı da vardır: O beğenmediğiniz adam sakın bizim kapıcı olmasın (= ... korkarım ki bizim kapıcıdır) gibi ki, böylelerinde olumsuz fiil «olumlu» mânasına gelir (inşaiye «subjonctif» siygasıyla).

Şu halde müellifin metinde verdiği صاقن كيفسىز اولمايىكز *sakın keyifsiz olmanızın* cümlesi «korkarım ki keyifsizsiniz» mânasında olduğu için, verilen Fransızca tercüme-yeye uygun değildir. Onun için buradaki cümle Fransızca'sına uygun olarak tarafımızdan böylece değiştirilmiştir. A.U.E

[2] Bundan başka, kadınlar bir mecliste konuşurken ayıp sayarak uluorta ve doğ-rudan doğruya söylemekten çekindikleri bir sözün, bir haberin nezaketsizliğini ve fena-lığını hafifletmek kasdıyla daha evvel bu kelimeyi kullanırlar ki, «hâşâ huzur(unuz)dan, afedersiniz, mazur görün!» mânalarını alır; ve o zaman bu kelime bir fiil kökü sayılarak sonuna muhataba emir siygasının sondalığı olan -ıñ da katılır:

— *destur-uñ çocuğ-uñ abdest-i g'el-miş!* A.U.E

[3] Bu son kelimenin ötekiler gibi kullanıldığı pek görülmez. Olumsuz «dua ve teşekkür» mânasıyla çok kullanılır: *eksik ol-ma* «ne te manques pas (de vivre)» yani sağ ol, «sois toujours en vie» yerindedir.

Bununla beraber «dokuncaı nidalar» bunlarla bitmiş olmuyor. Gerek sanat ve edebiyat dilinde ve gerek *lehcelerde* daha başkaları da vardır: (*de*)hey: de hey gidi dev-ran hey! Yine meselâ bıkkınlık mânasında ih de bunlardandır: ih, sen de!

ehl de bir teslimiyet ve rıza «résignation» mânasıyla kullanılır:

ehl ne yap-a-ım?.. ehl bu da biz-im alın-ımız-ıñ yazı-sı-yımıñ!

e! (§ 1022) nin bir gelişimi gibi görünüyor. A.U.E

[4] Bu son kelimenin kullanılışı hakkında bir fikrimiz yoktur. A.U.E